

СТРУКТУРА ВЕСІЛЛЯ МОЛДОВАН БУДЖАКА В СЕРЕДИНІ XIX ст. ЗА
МАТЕРІАЛАМИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРЕСИ

Одним з маловивчених аспектів у галузі традиційної культури етнічних груп України, зокрема й молдован, є весільна обрядовість, її структурні компоненти. Тому публікації у даному випадку регіональних видань середини XIX ст. цікаві для нас якраз тим, що містять інформацію про весільну обрядовість, вони є важливим джерелом, оскільки дають можливість з'ясувати елементи, що вже не побутують у другій половині XX ст., простежити і охарактеризувати розвиток обряду, визначити наслідки трансформації, що супроводжується редукцією чи свідчить навіть про зникнення певних обрядів або їх структурних компонентів. Одним з таких джерел є публікації, що містяться на сторінках періодичного видання «Одесский вестник»¹.

Відомості, які подають автори різні за обсягом і змістом, глибиною аналізу весільного обряду, який жодним з авторів не описується у повному обсязі. Однак вибірковість репрезентованих обрядів дає можливість через співставлення відтворити весільний обряд молдован Буджака середини XIX, виокремити елементи, що побутували на той час у кожному з трьох весільних циклів.

Так, Болеслав Хиждеу подає відомості про дошлюбне спілкування молоді. Зокрема, дізнаємося, що зустріч «...свидання в четыре глаза», тобто побачення парубка і дівчини, відбувалася, у даному випадку, в саду біля криниці. Але все ж головним місцем зібрання молоді автор називає храм, де молодь знайомиться під час святкування. Іншою досить популярною формою дозвілля називає джок (круговий танець).

Автор вказує і на час проведення весіль, які влаштовували перед Великим Постом і восени².

Із традиційних обрядів Б.Хиждеу виділяє, звісно, найбільш популярні. Традиційне сватання у молдован складалося з декількох етапів: старостія, логодна, респунсул\ Для сватання жених запрошував одного чи двох сватів - легеу (сват, від молд. легеу - лягти, врати). Перемовини сватів з батьками нареченої відбувалися в алегоричній формі, як і в українців, дівчина мала колупати стіну, чи ховалася за піччю. Наступав момент, коли дівчину кликали, і якщо вона давала сватам наповнену склянку, то це означало її згоду на шлюб.

Після цього скликали сусідів і рідних і разом домовлялись про весілля, визначали день його проведення. Б.Хиждеу не виділяє ці події в окремий обряд. Ймовірно, мова йде про договір або заручини. З цього часу жениха називали ніре, а невесту - нірйаса.

Б.Хиждеу не подає нам назв обрядодій, не зазначає дні тижня, у які, зазвичай, відбувалися такі важливі події.

Заслугове на увагу опублікований в газеті «Одесский вестник» у № 25 за 1851 рік так званий фельетон Івана Танського³ про весільні обряди в Бессарабії. Автором описується одна з структурних частин весільного обряду: традиційне сватання, але не зазначається етнічна приналежність його учасників, та за термінологією обрядів зрозуміло, що йдеться про молдован. Опис обрядовості також починається зі сватання. Тут ми маємо змогу отримати додаткову, порівняно з публікацією Б.Хиждеу, інформацію. Молодий кладе на тарілку гроші, а з боку молоді її батьки - у відповідь - нафраму (різновид хустки) і каблучку. Батьки кличуть дівчину і пропонують вибір. Якщо дівчина згодна на шлюб, то бере гроші, а молодий забирає нафраму і каблучку. І.Танський пише і про заручини, як складову сватання (логодна), під час яких, на думку автора, «запивают ответ». Ця обрядодія носить назву респунсул (відповідь), але автор її не описує.

За свідченнями Б.Хиждеу, після досягнення згоди на шлюб дівчина скликає подруг готувати святковий одяг для молодого, ширинки, хустинки з шитвом по куцах. Молодий мав купити молодій чоботи та хустку. Дізнаємося про придане, яке складалося з декількох килимів, войлока, 4 подушок, декількох нафрам (рушників квадратної форми), витканих бо- рунчуком, шовком, та пронизаних по бахромі бусами; білизни, пари биків, корови, декількох овець, але «денег ни гроша».

За матеріалами статті Б.Хиждеу можна визначити весільні чини. У молодого це: один староста, дві дружки, дружба, ватаджел, дві свахи, музика. У молоді: один староста, дві дружки, дружба, ватаджел, свахи, музика. Одна пара весільних батька і мати.

Автором описані обрядодії, які можна віднести до головиці, хоча цієї назви не наводиться, не зазначено також і в який день відбувався цей обряд. Напередодні весілля збиралися у молоді: жених з старостою, дружками, ватаджелом, музикою, сусіди і рідні. Приносили з собою дарунки, здебільшого продукти харчування (горілку, курку, борошно). Ватаджели пригощали гостей. Привертає увагу виконання деяких обрядодій. Під час пригощання чарку передавали один одному не голими руками, а тільки через платок, нафраму. Вважалось, що тільки так побажання щастя і багатства молодим буде реалізованим. В цей же вечір виконувався обряд розплетення коси. Дівчина сиділа на стільці, вкритому кожухом, жених тримав її за руки, стримуючи її від дій перешкоджання розплетенню коси і небажання її прощатися з дівочтвом, імітуючи при цьому свою владу над нею, а ватаджел чи брат, сестри розплітали косу. Участь у розплетенні бере кожний з присутніх родичів. Обряд супроводжувався виконанням обрядових пісень. Плели барвінкові віночки для молодих і весільних чинів. Одна з дружок заплітала волосся молоді в дрібні косички. На голову молоді одягали вінок, але таким чином, щоб прикрити очі, вони мали бути опущеними вниз, що означало печаль, хоча, як відмічає автор, майже всі раділи від того, що дівчина виходить заміж.

Дружки прикріплювали «вінки» до шапок ватаджелів. Автор звертає увагу на такі обрядові атрибути, як ширинка і посох. По суті це знамено, з яким йшов ватаджел, запрошуючи гостей на весілля. Ширинки в'язали до руки при вінчанні, прив'язували до посохів ватаджелів. Про гільце не згадується.

Наступний обряд можна ідентифікувати як запросини. Автор описує його досить детально. У ньому брали участь молодий з старостами, ватаджелом, з обов'язковими атрибутами: калачами, 2-3 півнями чи курми, горілкою. Розпочинав обряд ватаджел. Він подавав кінчик хустини, що на палиці (знамено?) молодому і виводив його з хати. Запрошували з музиками (кринка, бубон, цимбали). У складі почту ватаджел зі знаменем, дружки (ватажки), молодий з старостою. Спершу запрошували на весілля поміщика чи посесора. Безпосередньо обряд запрошення здійснювався так: староста покривав ширинкою 2-3 калачі, 1-2 курки, підносив господарям і від імені молодого запрошував на весілля. Молода зі своєю дружиною робила теж саме. На жаль, автор не вказує, коли саме відбувалися запросини, у тексті про це йдеться одразу після того, як прикріплять букети, тобто після головиці, що майоріла, оскільки головиця відбувалась, як це прийнято, увечері.

Після запросин в той же вечір молода передавала дружкам сорочку для молодого. Вони перев'язували її стрічками, затикали барвінком, прив'язували до посоху і ватаджел ніс її до молодого. Схожий обряд здійснював молодий. Він передавав для молоді хустину і пару жовтих чобіт. Несли ці дарунки в решеті чи в ситі. Інколи додавали десяток яблук, виноград на червоній стрічці.

Як у молодого, так і у молоді гостей з дарунками «варта» спочатку не пропускала. Але через деякий час спілкування гості входили в хату і клали на стіл перед молодим (молодою) принесене. Весь суботній вечір молодь гуляла. Б.Хиждеу зауважує, що вдівець чи вдова не шлють один одному гостинці.

Власне весільні обрядодії розпочинались у неділю. Зранку староста наряджав молодого у подаровану молодою сорочку, після чого молодий просив благословення у своїх батьків. Ватаджел виводив молодого з хати за кінець хустини, мати благословляла його свяченою водою і весільний почт йшов до молоді.

у молоді ранок розпочинається з обряду, який можна назвати розплетенням коси. Молоду саджали на діжку чи стілець і дружки розчісували косу. У волосся вплітали гроші, шматок хліба, а рідні - часник, «щоб відв'язалось все зле» і одягали вінок.

Перед виходом для вінчання мати молоді окроплювала молодих свяченою водою, посипала сіллю від уроку. Молодий і ватаджели їхали до церкви верхи на конях. Під час вінчання по горінню весільних свічок гадали на тривалість життя молодих: чия свічка гірше горить, той помре раніше. Магічні дії виконували і під час вінчання: молода намагалася ста-

ти на рушник першою, щоб «її рука була верхньою», тобто вона керуватиме родиною.

Після вінчання музиканти зі старостою і ватаджелами йшли за хрещеними батьками. Зауважимо, що Б.Хиждеу не вживає термінів нанашка, ними весілля танцювали такі танці: джок, оляндра, коломийка, тропак. Весільний день завершувався підготовкою молодих до першої «шлюбної» ночі. Свахи вдавали, що виганяють дружок і дівчат з хати. Ті імітували бажання забрати з собою подружку (молоду). Молодий викуповував молоду у дружок. Свахи з калачем, смаженою куркою відводили молодих до чужої хати. Молода роззувала молодого (символ покори).

Зранку у понеділок свахи на вилах чи палиці несли сорочку молоді вулицями села. Ще в 20-ті рр. ХІХ ст. цей звичай був чи не скрізь, але уже в 40-х роках ХІХ ст., за твердженням автора, його дотримувались не всі. Весільний почт з червоним має спільні риси з аналогічними обрядодіями в українців.

У вівторок відбувалися збори і проводи молоді до чоловіка. На воза клали зестра. Молода прощалася з батьками і родиною. В цей час виконували такий обряд. Чоловік давав молоді калач чи бублик, через який вона дивилася на чотири сторони. Він бив її декілька разів батою, це означало, як казали місцеві селяни, що відтепер вона має бачити світа стільки, скільки побачила через отвір калача, має боятися чоловіка і підкорятися йому.

Можна зробити висновок, що Б.Хиждеу не був достатньо обізнаний з весільною обрядодією, оскільки, по-перше, не всі обрядодії він описує, по-друге, жодному не дає назв. До того ж Б.Хиждеу, описує весілля тільки у молоді.

Знайшов своє відображення й обряд поїздки молодого за молодою, яка проживала в іншому населеному пункті. В'їхавши до села, молодий вислав декілька кунокаріїв (дружбів) на «переговори» до батьків молоді. Якщо батьки молоді погоджувались прийняти молодого, то відбувався обряд дарування молоді подарунків від жениха. Це називалося поклонеле. Однак навіть у цьому випадку молода з подружками залишалася у батьківській домівці, а молодий зі своїми гостями - там, де його «поселили». По суті, можна вважати, що йдеться про обряд головиці, бо у молодого присутні лише «молодые люди», тобто парубки, а у молоді - лише дівчата. Але автор не наводить назв обрядодій. Зрештою, дві сторони (молодою і молоді) зустрічаються і спілкуються (проводять час) у молоді до ранку⁵.

Другий день весілля детально описано І.Танським: до молоді приходять ворнічеї (дружки) з музикою і забирають придане, а нанашка (вінчальна мати) забирає молоду. Обряд має такий вигляд: батьки молоді сідали в хаті на стільці, перед ними на коліна ставали молоді. Один з ворнічеїв (старший дружба?) промовляв урочисту промову і батьки благословляли молодих. Нанашка з молодими на возі їхали до молодого.

Автором окремої публікації на сторінках «Одесского вестника» у №64 за 1858 рік, присвяченої звичаям молдован, є К.Булатович⁶. Автор побував на весіллі за запрошенням знайомого молдованина з села. Там він записав обрядодії суботнього дня. Зокрема, як весільні з 15 вершників і 12 брочок везли молоду з іншого села. Участь такої великої кількості гостей пояснили необхідністю охорони. Весільним батьком був хресний (той, що хрестив), бо за звичаєм, ще на хрестинах казали «Да удостоит вас Бог и обвенчатъ вашего крестного сына». Попереду їхав на коні ворнічела, інші конокарі (вершники при весільному поїзді). Всі перев'язані білими хустинами на правій руці.

Батьки молодого зустрічали молодих з іконою, хлібом-сіллю. За застіллям перед молодими клали дві жемни (хліб у вигляді калача) накриті нафраницями.

Автор згадує, що вінчання відбувалося тільки на другий день і лише після вінчання ворнічели запрошували на весілля. Увечері відбувалося маса маре (великий стіл) (почесна?).

Покривали молоду в понеділок. Обряд здійснювала посажена мати. На вечерю запрошували тільки родичів. З вівторка і весь тиждень молоді ходили до родичів і посажених батьків - здійснювали кале - маре (великий шлях).

Отже, публікації на сторінках регіональної преси свідчать про різноманітність весільних обрядів молдован Буджака у середині XIX ст. Вони традиційно склалися з трьох весільних циклів: передвесільного, власневесільного і післявесільного, однак структура кожного циклу потребує ретельного аналізу. Примітно, що у весільній обрядовості молдован є елементи весілля українців - наслідок міжетнічної взаємодії у цьому регіоні.

Примітки:

1. *Хиждеу Б. Свадьба у бессарабских крестьян //Одесский вестник.- 1845.-№ 51-52; Танский И. Свадебные обряды в Бессарабии //Одесский вестник.-1851.-№ 25; Булатович К. Обычаи молдаван при браках //Одесский вестник.-1858.-№ 64.*
2. *Хиждеу Б. Свадьба у бессарабских крестьян //Одесский вестник.- 1845.-№ 51-52.*
3. *Верования и обряды в XIX - начале XX в. // Молдаване. Очерки истории, этнографии, искусствоведения //Я.С'.Гросул,А.М.Лазарев, В.С. Зеленчук.- Кишинев: Штиинца, 1977. - С.272.*
4. *Танский И. Свадебные обряды в Бессарабии //Одесский вестник.- 1851.-№25.*
5. *Там само.*
6. *Булатович К. Обычаи молдаван при браках //Одесский вестник.- 1858.-№64.*